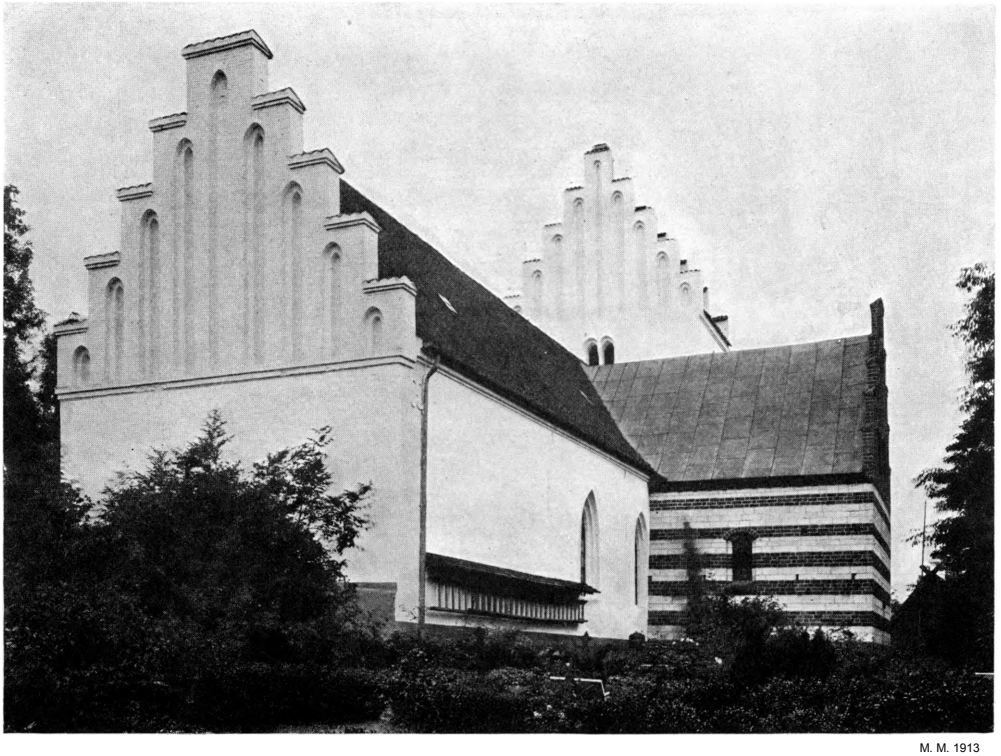

M. M. 1913

Fig. 1. Øster-Broby. Ydre, set fra Nordøst.

ØSTER-BROBY KIRKE

RINGSTED HERRED

Kirken, der er *Anneks* til Vester Egede, omtales i Roskildebispens Jordebog o. 1370 med en halv Plovs Land og svarede da 1 Mark[1]. 1556 fik Peder Oxe til Gisselfeld Jus patronatus til Kirken, der siden har fulgt og endnu tilhører denne Ejendom[2]. Indskriften paa Peder Oxes Gravmæle (S. 596) meddeler, at han »af ny lod bygge denne Kirke og Gaard og flytte til dette Sted«, men dette stemmer ikke med Virkeligheden, og Indskriften viser kun, hvad der ogsaa kendes andetsteds fra[3], at det har været Peder Oxes Hensigt at lade den gamle Kirke nedbryde og flytte, paa samme Maade som Tilfældet blev med Hovedgaarden. Udtrykket »denne Kirke og denne Gaard« kan sikkert kun betyde, at Kirken var tænkt anbragt i umiddelbar Tilknytning til Gaarden, og maaske er en Rygning, der nu bruges som Lade, Regyndelsen til den paatænkte Kirke[4]. Naar Præsteindberetningen 1755 formoder, at Kirken »af Peder Oxe blev forflyttet fra den sydvest[re] Mark, hvor den før stod, til den østre Ende af Ryen«, er dette fejlagtigt. 1758 nævnes, at der paa Gisselfeld i Vestlængen var »et gammelt †*Kapel*«.

Indtil 1775 var Øster-Rroby Anneks til Haslev, dernæst til Ulsø (Fakse Hrd., Præstø Amt), og fra 1849 til Vester Egede (Tybjerg Hrd., Præstø Amt). 1292 nævnes et Vor Frue, et S. Nicolai og et S. Margrethe Alter[5].

Kirken ligger i den østlige Udkant af Byen paa en flad Bakke, hvis højeste Parti er lidt sydøst for Kirken. Kun i Nord er der et stejlt Terrænfald umiddel-

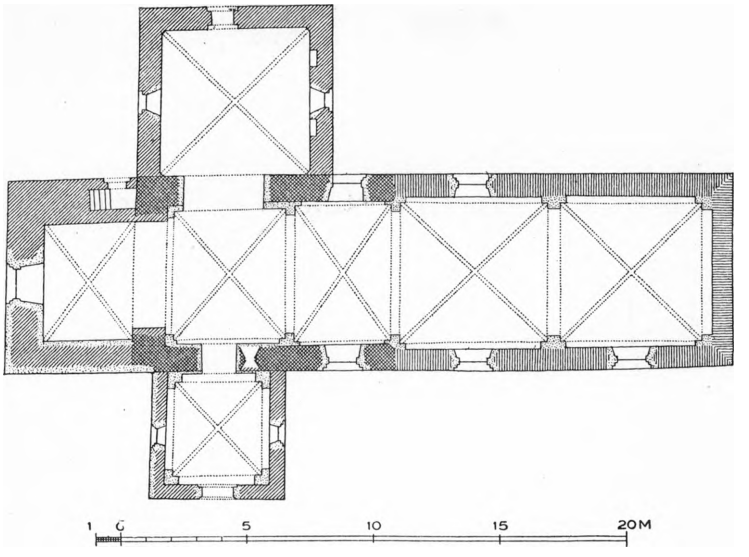

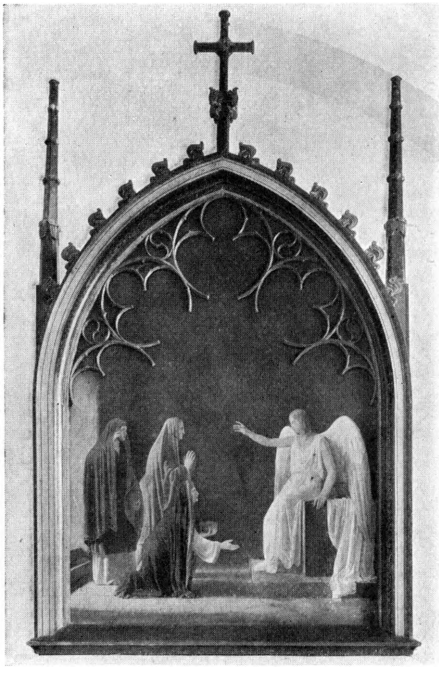
Fig. 2. Øster-Broby. Plan. 1 : 300. Maalt af Th. Havning 1913.

bart udenfor Kirkegaarden. Denne er udvidet mod Øst og Syd, men har i Nord gammelt Kampestensdige og i Vest tildels ældre, hvidtet Mur.

Bygningen bestaar af et romansk Skib, et udvidet Kor fra o. 1570, samt tre ældre Tilbygninger fra Middelalderens Slutning: et Taarn, et Nordkape] og et Vaabenhus. Øst for Nordkapellet, udfor Skibets østlige Fag, har været endnu en Udbygning, hvoraf Fundamenter er iagttaget paa Kirkegaarden[6].

Af den *romanske Kirke* er bevaret Skibets Sidemure og lidt af Vestmuren, opførte af *Kridtstenskvadre,* som dog indvendig, hvor Væggene har staaet, pudsede, er stærkt blandede med Kamp. Fremspring paa Nordsidens Murværk er muligvis et Vidnesbyrd om, at Kirken fra først af har haft Sokkel med Skraakant. Den romanske Murhøjde er paa Sydsiden o. 4,20 m, paa Nordsiden o. 5,00 m over nuværende Terræn. Ingen af de oprindelige Døre er bevaret, men den nuværende Dør mellem Skib og Vaabenhus sidder dog sikkert paa den gamle Syddørs Plads. Af oprindelige Vinduer er der bevaret eet umiddelbart øst for Syddøren, tilmuret med Munkesten, udvendig dog kun med en tynd Skal, der delvis er nedtaget; det har Buestik af brede Kilesten og velbevaret Fals til Vinduesrammen.

Gotiske Tilbygninger og Omdannelser. Skibet har sikkert allerede i Middelalderen faaet indbygget to Krydshvælv, men de nuværende er moderne (sml. S. 591). Ved Skibets Nordside er der o. 1500 tilbygget et stort *Kapel* med vekslende Bælter af Kridtsten og Munkesten. I Sidemurene fladbuede Vinduer, der er omdannede i ny Tid; før 1903, da Kapellet restaureredes, var der ellipseformede Glugger i Øst og Nord, sikkert hidrørende fra Kapellets Indretning

V.H. 1929

Fig. 3. Øster-Broby. Altertavle 1833 (S. 591).

til Herskabsstol o. 1695. I Nordsiden en fladbuet, falset Dør, tilsyneladende gammel, omend stærkt udbedret; før Restaureringen i 1903 var den fladrundbuet; i en Kridtsten i Døren er indridset Aarstallet 1563. Gesimsen bestaar af et udkragende Skifte, hvorunder aftrappede Konsoller. Gavlfeltet, der helt er af Tegl, har ni Kamtakker og en rig Blændingsdekoration af midtsjællandsk Type med tre store Rundblændinger i Midten og over dem tre fladbuede Blændinger, den mellemste med zigzagmuret Bundfelt (opmaalt af Foreningen »3. Dec.«; 1903, Tavle 10). Kapellet, der mod Skibet har en stor Rundbue, som først stammer fra 1695, er dækket af et oprindeligt Krydshvælv; i Østvæggen to smaa, fladbuede Nicher. En Række middelalderlige Indvielseskors er malet paa Væggene, to i Øst og fem i Nord. Taarn og Vaabenhus maa stamme fra omtrent samme Tid som Kapellet, omend en nærmere Datering af dem nu ikke er mulig. *Taarnet* er ligesom Kapellet opført af vekslende Bælter af Kridtsten og Munkesten, Østsiden ovenpaa det oprindelige Skibs Vestmur, hvis Gavlfelt er blevet nedbrudt. Spids Taarnbue, udvidet i ny Tid. Paa Nordsiden fører en fladbuet, falset Dør ind til den i Muren liggende, ligeløbende Trappe, der har Loft af udkragende Fladbuestik. Saavel Taarnhvælvingen som Taarnets Overdel er helt ombygget o. 1880.

Vaabenhuset er fra Begyndelsen tilsyneladende opført helt af Munkesten, men Murværket erstærktombygget, dels med Munkesten dels med smaa Mursten, og Gavl og Gesimser er helt fornyede. Paa Østsiden svage Spor af et oprindeligt, fladbuet Vindue.

Den yngste Tilbygning er *Koret,* der er nybygget o. 1570 af Peder Oxe, efter at han havde opgivet den Flytning af Kirken, som nævnes paa hans Gravmæle (S. 596), til Afløsning af det oprindelige, smallere Kor. Det er opført i Skibets Bredde af Munkesten i Krydsskifte (moderne Skiftegang) og er formodentlig allerede fra Begyndelsen blevet overdækket med to store Hvælvingsfag (nu fornyede). Paa Østsiden en raat tilhugget Kampestenssokkel med Skraakant. Over denne spores et tilmuret, vistnok fladbuet Vindue. Gesimserne og Gavlfelterne er helt ommnret i moderne Tid.

Nyere Ombygninger. Nordkapelletblev, som nævnt, o. 1695 indrettet til Herskabsstol, og nedenunder denne opført en temmelig lav *Gravhvælving.* Den har affasede Ribber af fladrundbuet Forløb; under Ribbekrydset en spinkel, firkantet Pille med affasede Hjørner, hvis Base og Kapitæl er dannet af aftrappede, retkantede eller afrundede Skifter. Adgangen til Gravkælderen er ad en Trappe i Skibets Gulv, lukket af en Lem, og ved Trappens Fod en fladrundbuet Døraabning, i hvilken tidligere en Dørfløj eller et Gitter har været anbragt.

V. H. 1929

Fis. 4. Øster-Broby. Font (S. 593).

I 1804 blev der brudt fire nye Vinduer (Kaldsbog), o. 1867 ombyggedes Korgavlen, og ved Hovedistandsættelser 1877 og 1880 blev store Dele af Kirken gennemgribende restaureret. Hvælvingerne i Kor, Skib og Taarnrum fornyedes, og Vaabenhnsets Bjælkeloft afløstes af en Krydshvælving. Samtlige Gesimser blev ommuret, Vaabenhusets Sydgavl og største Delen af Taarnets Mure, Nordsiden dog undtaget, fornyedes eller skalmuredes. Ved samme Lejlighed indsattes der nye, spidsbuede Vinduer overalt i Kirken med Undtagelse af Nordkapellet, hvis Restaurering i 1903 er omtalt S. 589 f.

Kirkens *Tagværker* er nye. Kapellet staar med blanke Mure; iøvrigt er Kirken hvidtet og dækket med Vingetegl.

INVENTAR

Altertavlen, paa nyt Alterbord, er et Maleri, Kvinderne ved Graven, sign. C. H. 1833 (Constantin Hansen). Samtidig, nygotisk Ramme (Fig. 3).

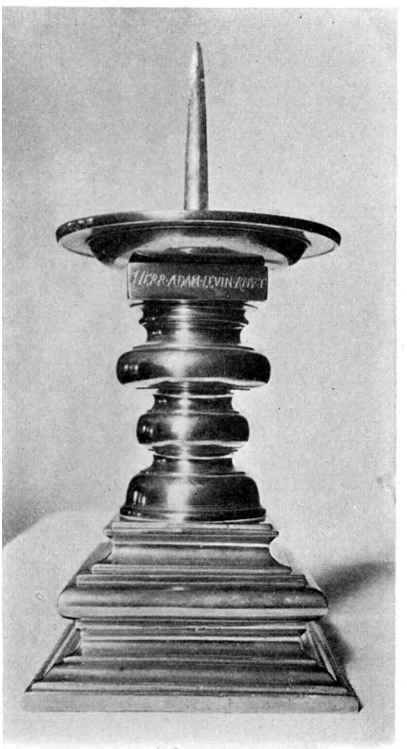
Paa †*Altertavle* stod (1758) Aarstallet 1637, to Vaabenskjolde »af Bildthuggerarbeyde« samt F L E B (sml. Daabsfad).

* *Husaltertavle*[7] (Fig. 8—9), en Tid opbevaret i Kirken, men nu ophængt paa Gisselfeld, der ejer den. I det tresidet afsluttede Midtparti et Alabastrelief af Dommedag, paa Fløjenes Indersider to Portrætmalerier af Peder Oxe (død 1575) og hans Hustru Mette Rosenkrantz (død 1588). Over de knælende

M.M. 1913

Fig. 5. Øster-Broby. Alterkalk 1680 (S. 592).

M.M. 1913

Fig. 6. Øster-Broby. Alterstage 1698 (S. 592).

Figurer (hun i Enkedragt) deres Vaabenskjolde og Valgsprog, samt Forbogstaver og Aarstallet 1579 (Danske malede Portrætter. IX, 119 f.).

Altersølv. Kalk (Fig. 5), af kbh. Prøvesølv 1680, 23,5 cm høj, med sekstunget, meget bred Fod, sekskantet Skaft, fladtrykt (sikkert ældre) Knop med seks glatte Rudetoppe. Paa Bægeret er graveret med Versaler: »Hans Graff von Schack Feldherr Anna Græfin von Schack 1681«; derunder Schacks og Blohmes Vaaben omgivne af en Palme- og Laurbærgren og to svævende Keruber; Mestermærke for C. Winnecke (Olrik 115). *Disk,* med samme Vaaben; uden Mærke. *Oblatæske* af kbh. Prøvesølv; paa Laaget graveret: »Braabye Kirke 1838«; Mestermærke for A. M. Westrup (Olrik 48).

Alterkande af Tin, 30 cm høj, med graveret: »For Braabye Menighed 16. Novbr. 1830«.

Alterstager (Fig. 6), 32,5 cm høje, med rundt, profileret Skaft paa høj, firsidet, ligeledes profileret Fod; under Skaalen er graverede Versaler: »Herr Adam Levin Knut til Gieselfelt og Asendrup Ridder 1698«.

Messehagel, med reliefbroderet Krucifiks (Guld, Sølv, Grønt) og Aarstal »Anno 1722«, overført paa nyt Fløjl.

P. N. 1929

Fig. 7. Øster-Broby. Korskranke 1695 (S. 594).

Font (Fig. 4), af gotlandsk Kalksten, et for Sjælland enestaaende Stykke romansk Skulptur fra 1100'erne. Den cylinderformede Kumme, Tvm. 72,5 cm, har i brede, rundbuede Arkadefelter følgende Relieffremstillinger: 1. S. Hubert paa Jagt; en Engel søger at holde ham fra at skyde. 2. Hjorten med Korset mellem Takkerne. 3. Et Udyr (Djævelen). 4. En opsadlet Ganger ved et Træ. 5. En opsadlet Ganger med en Jagtfalk paa Ryggen. 6. En opsadlet Ganger ved et Træ. 7. De hellige Trekonger. 8. Kristus tronende mellem to knælende Figurer (Maria og Johannes?). 9. En knælende, vinget Figur i bedende Stilling. Det firsidede Fodstykke har paa de tre Hjørner Fremstillinger af siddende Mænd: 1. En Biskop i Skrud med Hue, Pallium, Stav og Bog. 2. En Mand, med kalotagtig Hue, holdende et Skriftbaand. 3. En Mand med lignende Hue; i den ene Haand en Bog, i den anden en Korsstav. Paa det fjerde Hjørne en staaende Kvinde, »Yppigheden« eller »Jorden« (sml. Fonten i V. Egede, Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 595); hun holder to Drager, som dier hendes Bryster; Dragerne har slyngede Haler, prydet med borede Huller. Mellem Hjørnefigurerne, i højt Relief, er: de to Drager, en Engel over to gabende Masker, samt en Grif, alt i lavt Relief. Kumme (med Afløbshul) og

Fod er tilsammen 78 cm høje. Det firsidede Fodstykke, 20 cm højt, ligeledes af gotlandsk Kalksten, er snarest senromansk. Ældre nord. Architektur. 2. S. 4. R. Pl. 3.

Fad, Tvm. 64 cm, af Nürnbergerarbejde o. 1550, med Bebudelsen omgivet af Minuskelring og Hjortefrise; paa Kanten samme Frise og graveret Vaaben for Lykke og Brok, Bogstaverne F. L. L. B, samt Aarstallet 1626 (Gisselfelds Ejer, Frans Lykke gift med Lisbet Brok).

Korskranke (Fig. 7), med Dobbeltdør, fra 1695 (Aarstallet er malet). Balustrene er firkantede, tungt profilerede med Akantusblad paa Midten. Over Dørrammen, der mod Kor og Skib indfattes af en Vulst med Laurbærblade, sidder mod Skibet et Vaaben i Relief med Navnet: »H. Adam Levin Knut«. Over Gesimsbjælken et samtidigt Krucifiks og to knælende Engle i folderige Gevandter; til Siderne dobbelte Akantusvolutter. Rammeværk, Gesims og Fyldinger er af Eg, det øvrige af blødt Træ. Egetræet staar renset med forgyldte Led, det øvrige er malet; Balustrene odret. Paa Gesimsen er mod Skibet og Koret malet Salmevers.

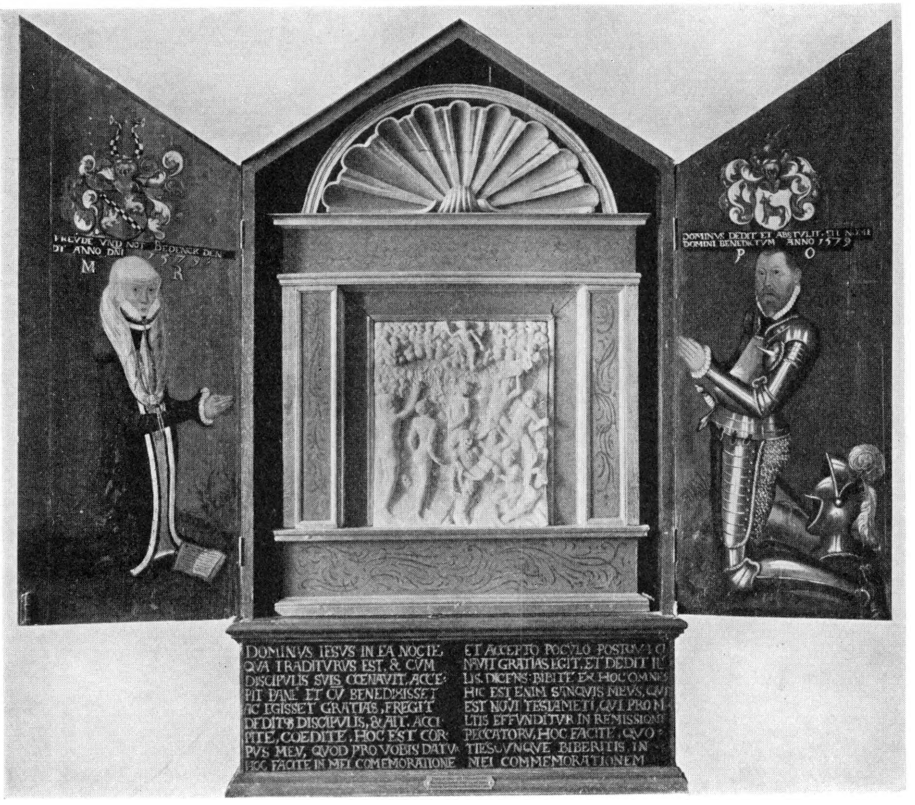
Prædikestol i nygotisk Stil fra 1862 med fire Apostelfigurer af Gibs; samtidig Himmel.

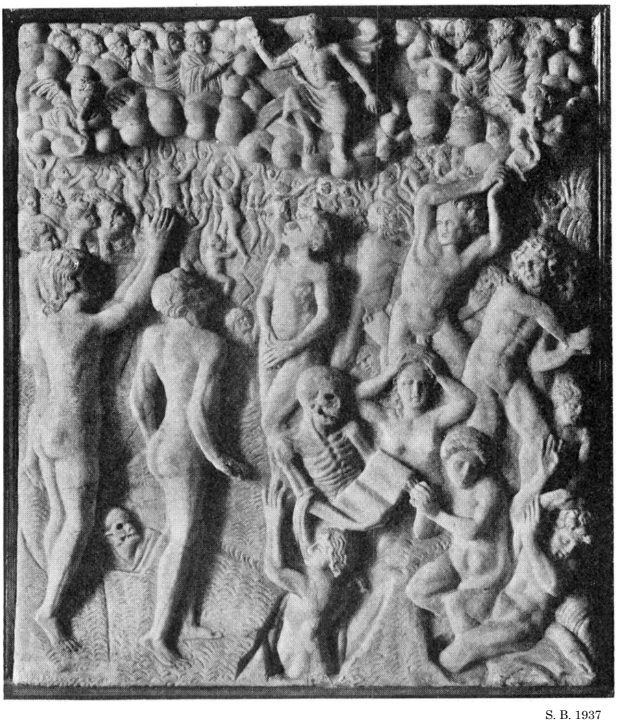
Stoleværket er nyt. Paa de tidligere †*Stolestader* stod mod Syd: »Her Jacob Sthensøn lod gjøre dette Arbed«, mod Nord: »Her Anders Gjedde lod gjøre dette Arbejde 156?« (Kirkebog).

Foran *Herskabsstolen* i Nordkapellet er et med Ruder lukket *Pulpitur* (Fig. 11) af Fyr, med Enkeltheder af blødt Træ, fra 1695. Det bæres af fire meget svære Volutknægte; derimellem et Dødningehoved. Midtfeltets nedre Parti har et kraftigt skaaret Relief af en ung Kvinde, der sidder i et Landskab med Træer. Hendes Gevandt er besat med Øjne. Hun holder højre Pegefinger mod Læben og lægger venstre Haand paa en Hund. Over hendes Hoved et Skriftbaand med Reliefversaler: »Vir autem prudens tacebit Prov: C. 11 V: 12« (»Men en forstandig Mand tier. Salomos Ordsprog 11, 12«).

Paa Gesimsen er dels fastgjort 14 (oprindelig 15) Anevaaben, malede paa smaa Kobberplader, med tilhørende Navnesedler, dels en Indskrifttavle, med gylden Fraktur paa Sort, der oplyser, at Adam Levin Knutt til Gisselfeld og Assendrup (født 1. Marts 1648, død 13. Jan. 1699), Ridder, Overkammerjunker og Amtmand over Københavns Amt 1695 har ladet dette Stolestade og Begravelsessted fuldfærdige »baade til hans Siælis Sabbatsroe og hans Legems og forkrænkelige Levningers Hvile«. Gesimsen krones af et stort, udskaaret Topstykke med Familien Knuths Vaaben (det 16. Anevaaben), omgivet af »Krigssymboler«. Træværket er forskelligt marmoreret.

To *Klokker* af Støbestaal, fra 1874 og 1880.

S. B. 1937

Fig. 8—9. Øster-Broby. Helhed og Midtfelt af Husaltertavle, paa Gisselfeld (S. 591 f.).

GRAVMINDER

Epitafier. 1) »Her lygger Peder Oxe til Giselfeldt begrafven, som af nye lodt bygge thenne Kircke och Gaardt och flitte paa thesse Sthede, the nu staa, som døde An(no) Do(mini) 15<75> then <4.> Dag <November><«. Stenen (Fig. 10) har en perspektivisk Portal med kannelerede joniske Søjler og Trekantgavl; i Gesimsfrisen staar Indskriften med Reliefversaler, undtagen Aarstal og Dato, der er senere tilføjet med fordybet Skrift; i Portalfeltet er fremstillet et fransk-nederlandsk Gravmæle, paa hvilket den Afdøde hviler i fuld Rustning med aabne Øjne, mens man paa Lejet nedenunder ser Legemet som Skelet; 16 Aneskjolde. 289 x 158 cm; nu i Korets Nordvæg. Mindesmærket, der er et meget betydeligt Kunstværk, er af gotlandsk Kalksten; det er maaske en Gravsten, men dets smukke Relief, der er bevaret uden Slid, har i høj Grad Karakter af et Epitaf, og allerede i 1750'erne, da Stenen blev aftegnet af Abildgaard, sad den paa sin nuværende Plads i Korets Nordvæg. Arbejdet er københavnsk eller skaansk, og Stenen er sandsynligvis udført før Peder Oxes Landflygtighed (1558—66) eller senest i Aaret før hans Ægteskab med Mette Rosenkrantz 1567[7].

2) Hylleborg Møller, født paa Langeland 10. Aug. 1749, død paa Gisselfeldt 14. April 1783, gift med Johan Neergaard, der satte Epitafiet. Versaler. Marmorplade i graamalet Sandstensramme. I Skibets Nordvæg.

Gravsten. 1) Johan Johansen Neergaard, Forvalter ved [Gi]esenfel[d]e Kloster, »i hvilken Tid han forestod Godsets separate Udskiftning«, Landvæsens Kommissær med Kammerraads Rang, død paa Hæsede 1813, 66 Aar gl.. Skriveskrift. Rødlig Sandsten, 194 x 129 cm.

2) Pauline Andrea Christina Rogert, født [22. Maj] 17[47], gift først [26. Juli] 1770 med Provst Herbst i Kongsted (død 24. Okt. 1783), derefter 2. Nov. [1784] med Johan Neergaard (een Søn og een Datter, døde før Moderen), død 6. Juli 1793. Versaler. Rødlig Sandsten, 151 x 89 cm.

3) Uden Navn. Datter af forannævnte Ægtepar, født og død 24. Aug. 1787. Versaler. Rødlig Sandsten, 74 x 55 cm.

4) Johan Valdemar Christian Neergaard, Søn af forannævnte Ægtepar, født paa Hæsede 27. Dec. 1783, død 11. Febr. 1788. Versaler. Rødlig Sandsten, 74 x 55 cm.

5) Elisabeth Maria Retzer (?), født i Middel[fart], død paa Gissel[feld] . . . . Stærkt slidte Versaler. Rødlig Sandsten, 145 x 79 cm.

6) . . . 1730 . . . . Udslidt Faksekalksten, 162 x 100 cm; kun Aarstallet kan læses. Foran Vaabenhusdøren.

De delvis udslidte Sten Nr. 1—5 er 1933 indflyttet fra Kirkegaarden og opstillet i Vaabenhuset; Indskrifterne er suppleret efter Afskrifter i Kirkebogen.

S. B. 1931

Fig. 10. Øster-Broby. Peder Oxes Gravmæle (S. 596).

Her nævnes ogsaa en lille, senere forsvunden Sten, i Midtergangen, over Anna Agust(!), Datter af Oluf Jensøn og Margrethe . . ansdatter, død 8. Sept. 1674, 8 Mdr. gl.

Kister. 1) Adam Levin Knuth, Overkammerjunker, født 1. Marts 1648, død 13. Jan. 1699 i København. Kisten (Fig. 12) er beklædt med Kobberplader; paa Laaget messingstøbt Krucifiks og 16 Aneskjolde; paa hver af de to Langsider et kronet Knuth-Vaaben; begge flankeret af messingstøbte, hvilende Kvindefigurer med Indskrifter: »Obedientia«, »Discretion«, »Assiduitas« og »Fidelitas« (»Lydighed, Skønsomhed, Udholdenhed og Troskab«). Indskriftplade, 29 x 38 cm, af Sølv, med graveret latinsk Gravskrift og Æreminde.

2) Sophia Ulfeldt, født 25. Jan. 1636, gift i 19 Aar med Grev Chr. Christopher Holck, Enke i 22 Aar, Moder til tretten Børn (seks overlevende), død 24. April 1698.

3) Hilleborg Holck, Datter af C. C. Holck og Sophia Ulfeldt til Orebygaard, født 15. i Thor Maaned [Marts] 1658, forlovet i 14 Aar med A. L. Knuth, død 30. Nov. 1724.

Kisterne staar i Gravkælderen under Herskabsstolen. Nr. 2—3 blev istandsat 1853, hvorved de ydre Kister blev fornyede og de gamle Indskriftplader overførte hertil.

Kirkegaardsmonumenter. 1) Edele Sophie Kaas, Admiralinde, død 22. Okt. 1800, 50 Aar gl.; Empire-Monument af Sandsten, med Indskriftplade og Urne af Marmor.

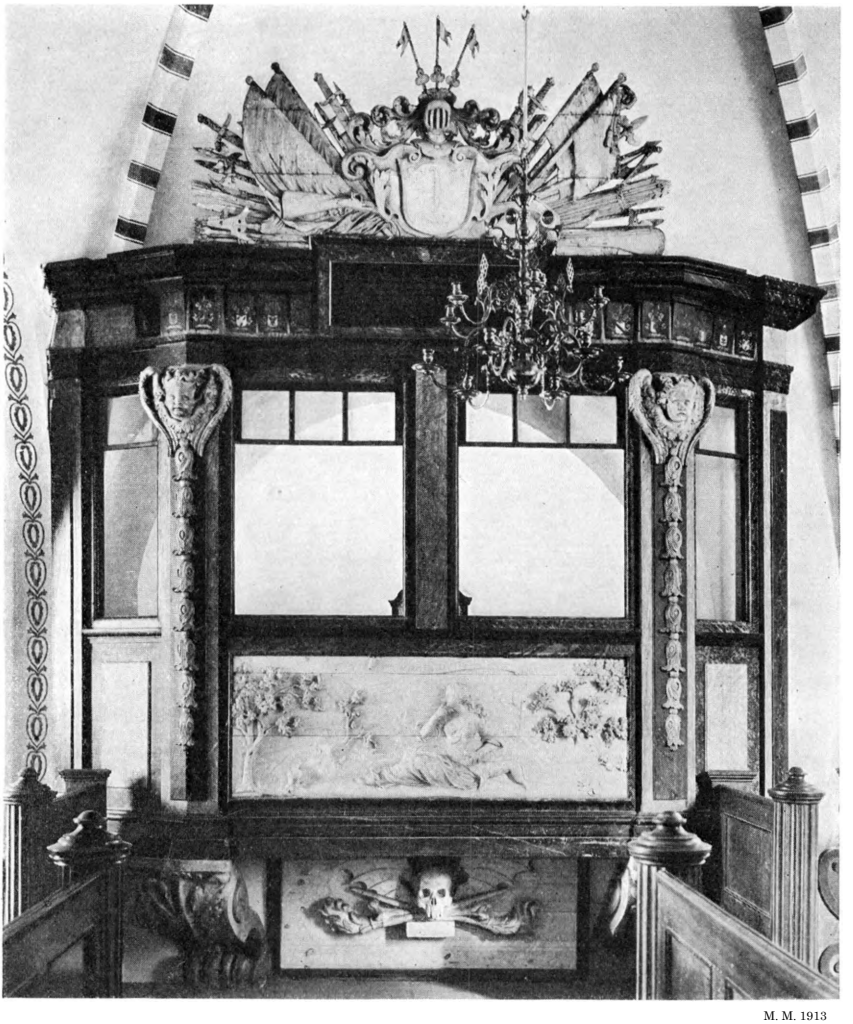
2) O. 1800. Aflangt, firkantet Fodstykke, med profileret Overkant, hvorpaa en Pyramide; paa dennes Sider med Versaler: »Maria var altid dydig«. Riffelhugget Sandsten.

KILDER OG HENVISNINGER

Kirkebog 1723—1814 (LA). — V. Egede-Broby Kaldsbog 1738—1821, 1818—37, 1838—56; Ulsø-Freerslev(-Broby) 1737—1837 (LA). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1759 (LA). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler 1883, Th. Havning og M. Mackeprang 1913. Revideret af P. N. og V. H. 1929.

Ryge: Peder Oxes Levnet. 1765. O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld. Nestved 1868. S. 58, 159, 310 ff. Chr. Molbech: Ungdomsvandringer i mit Fødeland. I. 1811. S. 62—66.

[1] S. R. D. VII, 53, 117. [2] Kronens Skøder I, 50, II, 330. Kanc. Brevbøger 2. Marts 1556. [3] Rasmussen: Gisselfeld. S. 313—15. [4] Rasmussen: Gisselfeld. S. 315. [5] Erslev: Testamenter. 1901. S. 38. [6] Rasmussen: Gisselfeld. S. 310 f. [7] A. Heise: Bidrag til Familien Rosenkrantz's Historie (Hist. Ts. 5. R. V, 415—18). [8] I Ladegaarden til Gisselfeld stod (1755) over en Port til Tærskeloen tre Billeder, som Præsten formodede havde hørt til et Epitafium, der skulde have staaet i Broby Kirke »før den af Peder Oxe blev forflyttet fra den sydvest[re] Mark, hvor den før stod, til den østre

M. M. 1913

Fig. 11. Øster-Broby. Pulpitur for Herskabsstol og Nedgang til Gravkælder 1695 (S. 594).

P. N. 1929

Fig. 12. Øster-Broby. Adam Levin Knuths Kiste 1699 (S. 598).

Ende af Byen« (sml. S. 588). De tre Figurer har sikkert tilhørt Kirkens middelalderlige Snitværk. Det midterste Billede, der forestillede »et Lig med Hænderne lagt over Kors«, har sandsynligvis været en Figur fra en *Kristi Grav,* de to andre var »Døden i sin sædvanlige Figur« og »et Menneske med et Hoved i Haanden« sikkert en Helgenfigur, S. Dionysius.

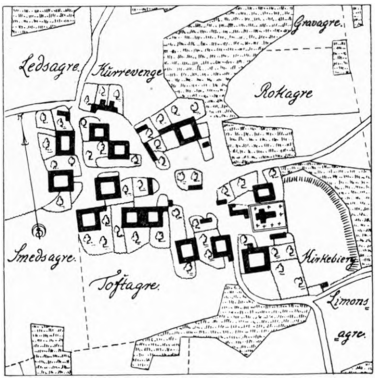

Fig. 13. Øster-Broby 1792—93.